

DE KENNIS DER ONWETENDEN¹

Ik overleide in mijn hart van de gelegenheid der mensenkinderen, dat God hun alles zal verklaren, opdat zij zouden zien dat ze als de beesten zijn aan zichzelf. Prediker 3: 18

Doch gij hebt de zalving van de Heilige en gij weet alle dingen. 1 Johannes 2: 20

De Prediker laat ons niet los, hoewel we wel graag van hem af willen. Hij blijft op de kansel staan, in de ruimte van de Schrift, zoal niet in het weidse schip, dan toch zeker onder de rondbogen van de zijbeuk – maar het blijft één ruimte, krachtens de onbreekbare eenheid van de Schrift. God heeft deze lastpost op de kansel gezet, en Hij ‘brengt’ hem telkens weer ‘op’, en daar stáát hij weer, de scepticus die doorgloed is van godsvrucht, de godvruchtige die doorpriemd wordt door de scepsis. Zij onder ons die zich met nadruk onder de ‘eenvoudigen’ rekenen, weten veel méér dan hij, hoewel ze op hun beurt aan zijn eenvoud niet toekomen.

Maar zie, hij rekent zichzelf tot de “meesters die gegeven zijn door de opperste *Herder*” (12:11). Als een zodanige, als een instrument gehanteerd door de Herder, snijdt hij aan alle natuurlijke theologie de pas af. Tot deze ondankbare taak is hij gezalfd. Deze scepticus is waarlijk een gewijde, ja een *profeet*.

Zijn gedachten sluiten *niet* aaneen tot een *systeem*. Dat is in de kerk geen gebrek, maar een voorsprong, want systematisch denken betekent: op menselijke vragen ménselijke antwoorden vinden. Zeker, dat is iets geweldigs, een groots ondernemen en (nu en dan) van een ongehoord welslagen. Het is iets zo geweldigs, met name als we bedenken dat verreweg het meeste wat gedacht en gesproken en geschreven wordt zelfs geen ménselijk antwoord bevat, maar slechts een *geleerd* antwoord op geleerde vragen. Dat is hooi en stoppelen, dat is het kaf van de zogenaamde wetenschap, dat de wind heendrijft [vgl. Ps. 1: 4] Bij deze dingen lééft men niet² en behoeft men – goddank – ook niet te leven. Praatjes vullen geen gaatjes. Wij wéten niet: wij zien verhoudingen, wij brengen een beetje orde in de gegevens en wij geven namen, maar wij weten niet. Wie weet wat hij zegt, als hij zegt dat de ‘ruimte’ ‘oneindig’ is, en de ‘ziel’ een ‘onstoffelijke’ substantie...? Mensen, moeten wij in de kerk nog gaan betogen dat niemand weet wat ‘leven’ is, wat ‘tijd’ is, of wat ‘stof’ is of ‘energie’? Intussen rekenen wij deze vragen tot de ‘geleerde’ vragen en de antwoorden tot *die* dingen waarbij een mens niet leeft. Maar de filosofie vermeet zich óók – en dat is haar ware ménselijke doel – de angel te trekken uit de dood en de angsten van de aarde te stillen. De Prediker houdt de vragen open. Terwijl hij ze opvoert en toespitst, de tegenstrijdigheden van leven en denken botsen laat, blijft hij zélf open, want hij weet – en juist omdat hij dat weet, mag hij op de kansel blijven – dat het geheimenis van de werkelijke vragen dit ene is: er is geen antwoord, volstrekt geen antwoord, geen schemer van een antwoord, dan bij God.

¹ Preek, gehouden in de Haarlemse Noorderkerk op 19 juni 1938. Opgenomen in *De Vreemde Vrijspraak*. Amsterdam: Holland 1938, 293-323. Overgenomen uit *Verzameld Werk 13. Preken*. Kampen: Kok 2008, 332-351. De tekst is licht geredigeerd (interpunctie en spelling), de eindnoten zijn als het verwijzingen naar Schriftplaatsen betrof naar de hoofdttekst verplaatst tussen vierkante haken of naar voetnoten, waar nodig aangevuld of aangepast.

² Zie Mt. 4: 4, Lk. 4: 4, Deut. 8: 3 en Jes. 38: 16.

Dat is het ene geheimenis. Er is nog een tweede, althans we noemen het even zo, maar eigenlijk is het nog eens hetzelfde geheimenis op een andere wijze, en dat is dat de mens het antwoord niet heeft dan wanneer hij het hebben moet, wanneer hij het antwoord *geven* moet, aan anderen of aan zichzelf (en dat is in de grond ook weer hetzelfde). Dat dit tweede geheimenis eigenlijk hetzelfde is als het eerste – wat betekent dit anders dan dat met God, bij wie het antwoord is, niet bedoeld kan zijn ‘de godheid’, maar dat daarmee bedoeld moet zijn: *die* God die zich geopenbaard hééft, al is er nu slechts een bleke lichtstreep aan de horizon van over, als een God van genade? Als er een antwoord zijn moet, dan eerst is het er ook! De doodsteek die aan elk systeem wordt toegebracht is tegelijk de belofte van een bovenmenselijke trouw, anders en scherper geformuleerd: deze belofte is de doodsteek voor elk systeem. “God zal de mensenkinderen daadwerkelijk, op zijn tijd en op zijn wijze, alles verklaren.”

De Prediker wil ons hedenmorgen vernederen én troosten: als dat werkelijk waar is, dat niet *iets* doch *alles* verklaard zal worden door God, dan sluit dat in dat wij niets weten, dat wij op onszelf beschouwd zo dom zijn als de dieren van het veld, en evenveel van het leven verstaan als de goede koeien, die omstreeks deze tijd opnieuw staan te staren in de lentewei naar de daverende treinen. Dat is de ontstellende en heerlijke verkondiging die wij horen uit Prediker. Het is niet zo dat wij reeds allerlei weten, en dat daarbovenop, als een weelderige toegift bij het maal, als een aardig torentje op een voltogen gebouw, de waarheid-aangaande-God wordt gezet, om het nóg mooier te maken, te vervolledigen en af te ronden. Het is niet zo dat we in onszelf een natuurlijke Godskennis zouden bezitten, bestand tegen het leven, en dat wij daarenboven nog kennis ontvangen van de *Here*, “genadig en barmhartig, weldadig, groot van goedertierenheid en trouw” (Ex. 34[: 6]). Nee, dat zijn maar trieste misvattingen, die de zegen van het Woord verstoren. Het is in werkelijkheid zo dat wij niets weten, maar dan ook heus niets. Wij hebben juistheid, maar geen wáárheid, wij weten niets van God dan uitsluitend door zijn Woord. Niet ‘de schepper’ is God, maar God, deze God, de God van Israël, die mogen, kunnen en moeten wij belijden als de Schepper. ‘Natúúrlijk’(!) hebben wij in het geheel geen notie van de Vader dan door de Zoon, het vleesgeworden Woord. Het ligt er verder toe dat wij uit onszelf geen inzicht hebben in het leven, in ons eigen leven, in de zin van het mensenleven. Want wij zijn ‘vlees’, dat is: willens en wetens uitgevallen uit het verband van de Logos, die alle dingen draagt en drenkt, ordent en leidt.

Och, we kunnen dat ‘tragisch’ nemen, het is immers een tragedie, maar wij, ‘eenvoudigen’, drágen het niet in eenvoud, móeten gewichtig doen, moeten ons min of meer aanstellen als de deskundigen van het leven, hoewel we ten langen leste elkander in de kou moeten laten staan. En de schrijver van *Prikkelidyllen*³ heeft goed spotten met ons, als hij de apotheose van een geleerde voordracht over het levensraadsel aldus weergeeft:

*U kunt nu op gaan staan,
Hoed op en jasje aan,
Ord’lijk naar huis toe gaan,
Het is gedaan.*

³ *Prikkelidyllen* (3 delen, 1910-1915), parodiërende verzen van Cornelis Veth. Bussum: Van Dishoeck 1926.

Wij zijn 'vlees', maar nu komt het erop aan dat wij het ook wéten willen. Anders voelt de Heilige Geest zich overbodig en gaat voorbij. Maar als wij het weten, in dat geval zal ook aan ons – stel u voor! – vervuld worden de profetie van Joël: “En het zal geschieden in de laatste dagen (zegt God) dat Ik van mijn Geest zal uitstorten op alle vlees” [Joël 2: 28, Hand. 2: 17]. Hoe zou onder de gaven van de Geest niet ook de kennis zijn? En zeg nu niet dat eenvoudige zielen zich om de kennis niet bekommeren, maak nu alstublieft niet meer die ellendige scheiding tussen het heil en de waarheid, tussen wat de ziel ondervindt en wat de geest zich denkt en voorstelt. Gij allen hebt met hetzelfde te stellen, uw rust en daadkracht hangen mede daarvan af dat gij klaarheid hebt aangaande de hoogste dingen en rekenschap kunt geven van de hoop die in u is. Allicht veinzen wij temeer onverschilligheid jegens het begrip naarmate het Woord Gods, ook al werd het slechts bij geruchte vernomen, ons deed vermoeden dat de mens, 'vlees' zijnde, tot geen wezenskennis geraken kan. Maar o, eigenlijk verlangen wij zozeer, zo brandend, te wéten. En nu... “Het zal geschieden in de laatste dagen, zegt God, dat Ik zal *uitstorten*...”

Dat is voorwaar het omgekeerde van wat de religie wil, want de wrange grap van de religie is toch altijd deze heilsleer: het vlees moet in zichzelf 'geest', dat is: God of goddelijk of godgelijk zijn. Door deze stoute verbeeldingskracht doen wij alsof ten slotte alle waarden uit onszelf zijn voortgekomen, alsof wij reeds veel, zo niet alles weten, en daarom niet meer onderwezen behoeven te worden, maar veeleer ons moeten *herinneren* wat we reeds wisten van overlang, van vóór onze geboorte, uit ons onderbewuste.

“Waar veel dromen zijn, daar is de ijdelheid, en dáár zijn de vele woorden, maar vrees gij God” (5: 6). Waar de mens niet meer vlees wil zijn, daar komen de dromen – en de ergste dromen zijn de religieuze dromen –, daar komt de beeldensnijderij, daar ontspringen alle meningen en richtingen die onze ervaring vervalsen. Daarom bezwijkt de idealistische Godsprekiking aan de kritiek van het leven zélf, daarom wordt in de religie de oprechte kreet van de mens in zijn bedreigd bestaan niet gehoord. Alles wat op straat door mens en dier in hun creatuurlijke nood wordt geschreeuwd, is waar, volkomen waar. Stoppen wij er de oren voor? De Prediker heeft “gezien” en “gehoord” en het alles “aangezien”. Daarom kon hij niet preken gelijk wij.

Maar als ons de ogen zijn opengegaan voor onze werkelijke situatie, gaan wij pas verstaan waarom op de rand van het leven de kerk is gesteld ter verkondiging van Gods grondeloze barmhartigheid aan verloren, gevallen schepselen. Men klaagt erover dat de kerk in deze dagen 'achteruit gaat'. Allerlei middelen worden aangewend of aanbevolen om haar weer op te kalefateren. Maar het zijn goedbedoelde lapmiddelen. Ze helpen niet, of zeer matig. En waarom niet? Omdat men de monarchistische majesteit van de Openbaring heeft verraden. De vrijheid en doorslaande kracht van de gereformeerde prediking wordt steeds meer gekortwiekt als aan de mens eerst een zo ten naaste bij redelijke wereldverklaring aan de hand wordt gedaan.

Het is er verre vandaan dat deze 'natuurlijke Godskennis' wel het oude Godsgezag, dat via Schrift en dogma tot ons kwam, beperkt, maar de mens daarentegen eert, tegemoet komt en helpt. Integendeel, het is een harde, onbarmhartige leer, die de vertwijfeling van zovele naasten niet vermag te peilen, die de eenvoudigen plaagt door als begrijpelijk voor te stellen wat voor hen toch onbegrijpelijk blijft, namelijk de *noodwendigheid*.

Men heeft de mens in zijn nood niet willen horen, steeds werd hij op de mond geslagen, als hij begon te spreken met de stem van zijn binnenste begeren. De religieuze mensen hebben gegoocheld met allerlei schijnwaarheden, met heldendaden van de liefde de één, met heerlijke sterfbedden de ander. Maar de arme mens, die geestelijk te veel heeft om te sterven en te weinig om te leven, heeft men veracht, men wist het veel beter dan die stumpers en dus óók beter dan het Woord.

En zie, Jezus Christus is gekomen *in het vlees*, dat wil zeggen: Hij is een mens geworden, gelijk Adam, gelijk Kaïn, gelijk Job, gelijk Asaf⁴, gelijk de Prediker mens was. Hij was Habel, een zucht, een adempje, een weerloos kind, niet alleen omkleed met onze menselijke natuur, maar ‘geworpen’⁵ als wij in het duister van dit leven.

Jezus was vlees, Hij was áárde, Hij had daarom geen aardse vrede, geen wereldbeschouwing! De vossen hebben holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des mensen heeft geen plaats om het hoofd neer te leggen [Mt. 8: 20, Lk. 9: 58]. Hij begreep het Lot niet, de vragen van het leven werden bij Hem niet doodgeslagen door het joodse geloof, waarin Hij opgevoed was.⁶ Hij ging tot de godverlatenheid, tot het besef dat alles ijdel was, vergééfs. Hij had geen toekomst, Hij zag geen uitweg. Geboren uit de vrouw, geworden onder de Wet [Gal. 4: 4], is Hij door dit verbijsterende leven gegaan, om eindelijk dood te bloeden aan dit leven, dat voor de religieuzen zo doorzichtig is, om eindelijk “met een grote schreeuw” [Mt. 27: 50, Mc. 15: 37, Lk. 23: 46] de geest te geven. En zie, Hij was de Zoon!

Jezus is gekomen in ons vlees, dat is: op onze plaats. Wij kunnen het niet verstaan, door al het eelt op ons hart, dat dit zo erg is, dat het niet minder dan een ramp en een einde is om ‘vleselijk’ te zijn, “verkocht onder de zonde” [Rom. 7: 14], te leven in deze doodswereld, als een dier, een mooi en ziek dier. O, helemaal niet ‘beestachtig’, maar, bijvoorbeeld als theosoof of hegelaar⁷, zeer fijn en diep, zelf overtuigd en anderen overtuigend, en toch in kennis en inzicht even ver van huis als de dieren.

‘Dom’ genoemd te worden achten wij een belediging. Nog liever worden wij ‘slecht’ genoemd. En dom te zijn in de zin van je verstand niet *gebruiken* is weer niet zo erg als dom te zijn in de zin van geen verstand te *hebben*. Toch is het dit laatste wat de Prediker bedoelt. Een toon trouwens die door de gehele Schrift gaat. Glimlach van God, weemoed van de mensen: “Zult gij de onderzoeking Gods vinden? Zult gij tot de volheid toe de Almachtige vinden? Zij is als de hoogte der hemelen, wat kunt gij doen? dieper dan het dodenrijk, wat kunt gij weten? Langer dan de aarde is haar maat en breder dan de zee” (Job 11: 7vv.). Onze maten zijn mateloos ondermijnd.

En weet ge wat er gebeurt wanneer een godsdienstig deskundige deze dingen ten slotte toch, tegen zijn zin, gaat ontdekken? Dan trekt hij zich stillekens terug en bemoeit zich niet meer met ons en heeft zijn genoegzaam deel gevonden in een tam stoïcisme:

⁴ Asaf is de dichter van de zogeheten psalmen van Asaf, Ps. 73-83; ook Ps. 50 staat op zijn naam.

⁵ ‘Geworpen zijn’: term uit het existentialisme om de absurditeit van het bestaan aan te geven.

⁶ Bij Miskotte is een wereldbeschouwing een afsnoering van zowel het geloof als het leven zelf. Jezus was te aards om er een wereldbeschouwing op na te houden en ook het joodse geloof laat de vragen open. Of bedoelt Miskotte dat Jezus niet zonder meer de overgeleverde antwoorden overnam?

⁷ Spottende benaming voor een overdreven aanhanger van de filosofie van Hegel.

*Twijfel en onrust, wat waren haar gaven?
De zekerheid alleen kan de mens laven.
Nu leef ik helder, stil en rustig als
het kalme water van een dode haven.⁸*

Ja, zo gaat het als men niet tijdig wil horen wat Prediker zegt: “dat we als de beesten zijn aan onszelf”.

Verschenen is Jezus Christus in ons midden. “Niemand heeft ooit God gezien; de eniggeboren Zoon, die in de schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.” [Joh. 1: 18] Hij is gekomen om ons alles te verklaren – niet om de Prediker te ontbinden, maar te vervullen. Hij heeft gesproken, doch heel anders dan de Prediker, ofschoon Hij diens oprechtheid moet bevestigen. Hij is de rechte prediker, Hij is de Messias-koning van de kerk, vorst ook van het heilig woord. “Zie, meer dan Salomo is hier” – de koningin van het Zuiden is gekomen van de einden der aarde om Salomo’s wijsheid te horen, maar zie, deze wijsheid is goddelijk. [Mt. 12: 42, Lk. 11: 31] Hij heeft gesproken in het openbaar en zó dat de lieden die kwamen om Hem gevangen te nemen (eenvoudige gerechtsdienaars waren het, van de Sadduceese inquisitie⁹) zeiden: “*Nooit heeft een mens alzo gesproken gelijk deze mens*” (Joh. 7: 46). Zo uit een andere orde, zo uit de diepten van Gods verborgen hart, met zulk een eenvoud sprak Christus, met zulk een gezag, zó overrompelend, zo overweldigend; ánders dan de wijzen, ánders dan de vromen, ánders dan de sceptici, bevrijdend van alle banden, ons uitleidend uit het diensthuis en heenleidend naar een Kanaän van kennis, overvloeiend van melk en honing.¹⁰

Alleen in Jezus is er bevrijding ook voor ons bewustzijn. Ook het denken is een diensthuis, een duister Egypte, een zwart land, waar de demonen bij voorkeur hun uitvallen doen. Het zijn de schatten, de rijke en bittere schatten van Egypte die ons gevangen houden.

Ja, wat is daar eigenlijk gebeurd in Jezus Christus, in de allerbijzonderste Openbaring, die de meest-algemene strekking heeft? Daar is geen geleerd antwoord gegeven op een geleerde vraag, daar is zelfs geen goddelijk antwoord gegeven op een menselijke vraag, maar veeleer een goddelijk antwoord op een vraag die de mens uit zichzelf nog niet gesteld had: ‘Zie aan deze méns Jezus Christus wie Ik ben, wat Ik doe, wat Ik wil’. Wat ‘tijd’ en ‘ruimte’, ‘leven’ en ‘ziel’ is, dat weet de gelovige al evenmin als de ongelovige, maar wie God is, dat weet hij, en van daaruit gaat hij bevroeden wat God met tijd en ruimte, leven en ziel dóet. Wij zijn voor een goddelijk gebeuren geplaatst en zelf opgenomen in een goddelijke beweging. Wij zijn ‘bezocht’. Door de “Opgang-uit-de-hoogte” [Lk. 1: 78]. Ja, God heeft zijn volk bezocht. Wij zijn verschrikt met een andere schrik dan de schrik van de demonen. Wij zijn verzoend. God was in Christus de wereld met Zichzelf uitwisselende. [2 Kor. 5: 19] In de “volheid des tijds” heeft God zijn Zoon gezonden. [Gal. 4: 4] Dat is geen antwoord op onze vragen. Goddelijke oorspronkelijkheid, goddelijke barmhartigheid is het die wist dat wij ook geen goede vrág weten te stellen. En nu breken de kluisters van de problemen. En dit is alles geschied, “opdat wij zouden zien dat wij als de beesten zijn aan onszelf”. Opdat we daarin getroost zouden

⁸ Herkomst onbekend.

⁹ Sadduceeën: groepering in het Jodendom (tegenover farizeeën) die o.a. de opstanding der doden loochende.

¹⁰ Op vele plaatsen in het Oude Testament, zie o.a. Ex. 3: 8.

zijn.

Houd daarom onwrikbaar vast, zo roept de kerk, aan het eerste gebod: “Ik ben de Here uw God, die u uit het diensthuis uitgeleid heb, daarom zult gij naast Mij geen andere goden hebben” [Ex. 20: 2-3, Deut. 5: 6-7]. Blijf bij uw Bevrijder! Word niet weder met een juk der dienstbaarheid bevangen [Gal. 5: 1], aanvaard geen weten dan het Woord, neem de vrijheid om te blijven bij deze uw Bevrijder.

Dat is ook de diepste zin van de naam ‘Vader’. “Ik geloof in God, de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.” Dat eerste artikel van de belijdenis¹¹, och, het is er verre van dat het een wereldverklaring zou geven. Het geloof spreekt hier, het wonderbaar-verwekte, dat zich vasthoudt als ‘ziende’ de Onzienlijke, hoewel het alleen iets heeft ‘gehóórd’.

“Nooit heeft een mens gesproken als deze mens!” [John. 7: 46] En deze mens werd om zijn woord – omdat er nog nimmer zó was gesproken – geofferd. Door wie? Door de vromen, die waren er niet van gediend.

Wat zegt het dat Jezus Christus is gekruisigd door de godsdienstige mensen? Het wil dit zeggen dat die religieuze naturen veel te véél wisten, ze lieten zich niet meer gezeggen door de Heer. O, de vromen weten hun weetje zo goed en zo halsstarrig. Het zijn dezelfde lieden die nu nog beweren: God is *natuurlijk* mijn Vader, Hij is *natuurlijk* Liefde, of ook: Christus is *natuurlijk* Gods Zoon, daar twijfel ik helemaal niet aan. Ze weten alles al vooruit en voorgoed.

Maar, vrienden, het woord van de Messias aangaande God en de genade is boven-natuurlijk, een vreemde vrijspraak over onze onkunde. Want vergeten wij niet: we zijn niet mens en vleselijk gewéést, eertijds verkocht onder de zonde, we kunnen nooit terugzien als uit een hemelse onthevenheid op de doolwegen van ons denken. ‘Verklaard’ heeft ons Christus het leven, maar verklaard door de dood heen, opdat wij zouden zien, juist door zulk een verklaring, doorlichting, openbaring, dat wij als de beesten zijn aan onszelf.

Vier nu Pinksteren, met wat u hedenmorgen mag worden verkondigd als een blijde boodschap, dat gij als de dieren zijt in uzelf. Het is geen waarheid zonder meer, het is geen sombere waarheid, het is een blijde waarheid, het is een waarheid die in de nieuwe boodschap is opgenomen: God is begonnen, God is bezig u alles te verklaren. Hier! de geestdrift waakt óp, wij raken vervoerd, wij zingen tot de Ruiters op het witte paard (Opb. 6: 2, 19: 11) een lied van zegepraal:

*Gord, gord, o Held, uw zwaard aan uwe zijde,
Uw blinkend zwaard, zo scherp gewet ten strijde;
Vertoon uw glans, vertoon uw majesteit;
Rijd zegenrijk in uwe heerlijkheid
Op 't zuiv're woord der waarheid; rijd voorspoedig,
En heers alom rechtvaardig en zachtmoedig.
Uw rechterhand zal 't Godd'lijk rijk behoên,*

¹¹ Eerste artikel van de Apostolische geloofsbelijdenis.

*En in den krijg geduchte daden doen.*¹²

Pinkstertijd! En dan de tekst van vandaag, zó'n tekst twee weken na de plechtige herdenking van de uitstorting van de Heilige Geest – misschien hebt u het stuitend gevonden. Maar... ja, daar treft u de wonderbare aard en samenhang van de Heilige Schrift, dat ook Handelingen en Prediker bij elkander behoren, elkander roepen, op elkander steunen. Dat is het wonder: de eenvoud (= de eenheid) in de structuur van de Schrift. De Geest maakt die levend, door haar op duizenderlei wijze toe te passen aan onze harten. Ook vanmorgen.

Horen wij het nu in de kerk, in de omvatting van de gemeente, het heerlijk geluid van de geweldige, gedreven wind: "God wil ons de gelegenheid schenken dat ons alles verklaard wordt door Hem"? Dat God ons *alles* zal verklaren, wil toch zeggen dat Hij *zichzelf* aan ons openbaart. "De eniggeboren Zoon, die in de schoot des Vaders is, die *heeft* Hem ons verklaard." Door woorden, werken, wonderen, ja, maar méér: door zijn aangezicht, want daarin is ons geschonken "verlichting der kennis van de heerlijkheid Gods" (2 Kor. 4: 6). Kennis is vreugde, is thuis-raken in het vreemde, is communie met het Andere, zij maakt vrolijk, omdat en voor zover wij deelhebben aan een nieuwe wereld, aan de eeuwige kennis van Jezus Christus, waarmee Hij de zijnen "rechtvaardig maakt" (Jes. 53: 11), recht-zet voor God.

De verlichting van de kennis... Maar wacht u voor de troosteloze toepassing, die zou luiden dat gij het nu dan in het vervolg ook uit uzelf weten moet.

Pinksteren, dat betekent niet dat wij ten slotte tóch wel de natuur begrijpen, dat betekent niet dat wij nu de deugd zien triomferen in de wereld en in onszelf, het betekent niet dat de menselijke wijsheid geen verdriet meer zou baren. Evenmin betekent het dat wij nu verzekerd zijn van de onsterfelijkheid van de ziel of een onderpand ontvangen voor de komst van een ideale samenleving. Nee, Pinksteren betekent dat wij worden bekwaamd tot de gelegenheid waar 'God ons alles zal verklaren', *omdat* wij zijn geworden als de beesten aan onszelf en... *opdat* wij zo zouden worden.

Weest vrolijk, gij eenvoudigen, en verheugt u, alle gij oprechten van hart! God is bezig u de dingen te verklaren, zo lang en zo diep, tot ook uw leven verklaard is. Zó verklaard dat gij verstaat de klopp van zijn eeuwig hart in 'alles', de bewogenheid van zijn wezen in 'alles', de uitgangen van zijn werk en raad in 'alles'.

Jezus Christus, die God uit God, Licht uit Licht is¹³, die heeft ons 'alles' verklaard door zichzelf, door zijn verschijning, en deze zijn verklaring wordt door de Heilige Geest bezegeld en bekrachtigd, voortgedragen en toegepast. Door Pinksteren worden wij in staat gesteld te geloven in Christus als de éne openbaring van God, die tegen de bitterheid opweegt, ja haar verre overtreft, met een gans zeer uitnemend gewicht der heerlijkheid [2 Kor. 4: 17]. Dat God ons alles zal verklaren betekent dus ten slotte dat Hij ons het *geloofs*vermogen verleent. Maar dan moeten onze dank en onze lof ook recht gericht zijn, dan moet het ook zo zijn dat er geen eind komt aan de eredienst in de Geest, om te vieren dat, waar de wereld stom werd en onze ziel in ons bezweek, deze Ene en Enige ons heeft te woord gestaan. Het wordt

¹² Zie psalm 45, vers 2 (1773).

¹³ Formulering uit de geloofsbelijdenis van Nicea (325).

een verloochenen van het éne Woord van God, indien wij nu zijdelings nog waardering of hoop toebrengen aan andere kennisbronnen. Ge miskent er de liefde van God mee en ge maakt op den duur uzelf doodongelukkig. Houdt daaraan vast: wij herkennen God in de natuur door het Wóórd, wij herkennen het gebod van God door de ordinantiën, het is altijd een schemerig en aanvankelijk herkennen van hetgeen we reeds weten van Elders, van Christus, uit het Midden van de tijden.

Gesteld eens dat de *natuur* als zodanig God aan ons openbaarde, waarvoor was het dan eigenlijk nodig dat de Zoon van God in het vlees gekomen is?

Gesteld eens dat de deugd in deze wereld gedijen kon en ten slotte, hoewel na een moeizame strijd, zou kunnen triomferen, dan zou Christus niet gekruisigd zijn!

Stel dat de *wijsheid* artselij was voor het hartenleed, dan zou Christus toch niet geroepen hebben: “Mijn ziel is geheel bedroefd tot de dood toe, blijft hier en waakt met Mij” [Mt. 26: 38, Mc. 14: 34]. Hoe is het mogelijk, dat Gods eigen kind zóiets kon uitroepen; Hij schijnt het rechte niet begrepen te hebben van wat wij allang zouden begrepen hebben!

Stel eens dat de wereld zich uit zichzelf kon ontwikkelen tot een *ideale samenleving*, dan zou het onmogelijk moeten zijn dat Gods volk Gods Zoon verwerpt, dan zou Christus de kerk niet hebben gesticht in zijn blóed, dan zou het sacrament van het heilig Avondmaal een sektarisch symbool zijn, het overbodig teken van een gemeenschap die ook buiten Christus om wel zou zijn tot stand gekomen.

Uit dit alles volgt dat wij, wanneer we zo *religieus* blijven dat de Prediker ons ergert, ertoe móeten komen om alles te ontkennen wat de kerk naar de Heilige Schrift heeft verkondigd de eeuwen door. Als we zo verlicht zijn dat we menen te weten wat ‘tijd’ is en wat ‘eeuwigheid’ is en hoe tijd en eeuwigheid zich verhouden, dan moeten wij de “volheid des tijds”, die in Christus verschenen is, misachten. Als we zo diepzinnig zijn dat we kunnen zien wat in onze mensenwereld uit de ‘schepping’ stamt en wat uit de ‘zonde’ voortkomt, dan moeten wij verbijsterd raken door of heen leven over de dood, die ons gehéle bestaan als een gericht bezoekt.

Zo zouden we nog lang kunnen doorgaan uw kennis en inzicht te beschamen, in de hoop dat God u in dit eigenste uur openbare dat gij als de beesten zijt aan uzelf. ‘Als een beest aan zichzelf’ of ‘als een arme van geest’, dat is hetzelfde! Wanneer ge dat beseft, dan gaat soeverein over u de zegen: “De gemeenschap des Heiligen Geestes zij mét u” [2 Kor. 13: 13] (omdat de genade van Jezus Christus en de liefde Gods met u zijn). – De ‘deskundigen’ zijn daarvan niet gediend. Maar dat strekt hun tot schande, dat is hun ongeluk, dat brengt een blijvende geest van verwarring in die eigenzinnige levens. Dat is de grote schadepost op hun balans. En zij zien het niet, zij willen het niet zien, zij kunnen het niet zien. Daardoor komt in deze levens een nooit meer ophoudende beweging van ups en downs, een zielenonrust, onder de dekmantel van vrede en berusting en zekerheid, die hen nu weer eens op het dak en dan weer in de put doet zitten, een opgejaagde hartslag, een stroom van stemmingen, wisselend als eb en vloed, hebben en niet-hebben. Ja, onze godsdienstigheid, de verleiding en de misleiding van de religie, roept het gedurig onheil over ons leven, want daar fluistert een heimelijke vijandschap, precies gericht tegen Hem die ons álles wil verklaren.

De Heilige Geest, zegt Paulus in 1 Korinthiërs 2[: 12], is ons gegeven, “opdat wij zouden weten de dingen die ons van God geschonken zijn”. Wat zijn dat voor ‘dingen’? Dat wordt ons in vers 9 verteld: “Hetgeen het oog niet heeft gezien” (want het oog van de mens ziet

alleen wat de Prediker zag) “en het oor niet heeft gehoord” (want het oor van de mens hoort alleen wat de Prediker hoorde) “en hetgeen in geen mensenhart is opgeklommen” (want in het hart van de mens komt óf het ongegronde ideaal óf het afgrondelijke pessimisme op), “hetgeen God bereid heeft diegenen die Hem liefhebben”. Hierbij past volkomen dat dezelfde apostel elders kan zeggen: “Die daar meent iets te weten, die heeft nog niets gekend gelijk hij behoort te kennen” [1 Kor. 8: 2]. Het weten ons gegund is een mede-weten met de Heilige Geest. ‘Onze’ kennis is de onze niet, ons antwoord is het onze niet, want uit onszelf hebben wij geleerde antwoorden op geleerde vragen, hoogstens menselijke antwoorden op menselijke vragen. Wij weten geen antwoord dan wanneer wij het weten *moeten*. God heeft ons dat ‘geopenbaard’ door zijn Geest, want de Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten van God. En deze Geest wil onze dagelijkse gezelschap zijn. Wij hebben niet ontvangen de geest van de dienstbaarheid, maar de Geest van de aanneming tot kinderen van God [Gal. 4: 5]. Wij kennen God slechts voor zover Hij zich aan ons heeft geopenbaard, voor zover Hij in ons is door de Heilige Geest en wij in ons zuchten Hem bereiken. Wij verstaan deze dingen alleen voor zover wij in Jezus Christus zijn en in zijn gebroken vlees en bloed zijn opgenomen. Hetzelfde anders gezegd: wij blijven er eeuwig buiten, als wij niet worden “als de beesten aan onszelf” en dat willen weten, en dit weten doorleven, doorlijden.

En nu *weten* wij ‘meer’ dan de Prediker, maar het blijft een weten van het *geloof*, het is een weerloos weten, een weten dat nergens op rust dan alleen op Jezus Christus, in wie alle schatten van de wijsheid en de kennis verborgen zijn, omdat Hij alleen ‘de Heilige’ is. De apostel Johannes zegt: “Gij hebt de zalving van de Heilige en gij weet alle dingen”. Alle dingen zouden wij weten? Waar gaan we nu ineens naartoe? De ‘niets-weter’ weet alle dingen, de ‘niets-kunner’ vermag alles, de mens die niets eigenmachtig begrijpt, is de vernuftige, hij is niet meer “bij God, door zijn verwaande geest, een onvernuftig beest”, zoals in psalm 73 staat¹⁴? Ja, wij weten ‘alle dingen’, dat is: wij verstaan het *wezenlijke* waarin alle dingen vervat liggen, waarin alles is opgesloten. Natuurlijk ‘wisten’ wij, voordat wij tot ‘deze dingen’ kwamen, wel iets, zoals ook de Prediker als koning over Israël [Pred. 1: 12] stellig allerlei wist, economische, biologische en religieuze bijzonderheden en feiten, maar het wezenlijke van het leven en van deze ‘bijzonderheden’ weten wij – los van Gods Woord – juist niet, en zolang wij dat niet weten, weten wij niet meer dan de koeien: waar goed gras staat, welke boer ons pleegt te trappen en welke reuk de slagerij verspreidt. En dat is ál.

Misschien is het nodig nog eens met nadruk te zeggen dat het dier een prachtig wezen is en dat het een belediging van de dieren is een mens ‘beestachtig’ te noemen. Het dier is schoon, in pracht van evenwicht en kracht van vormen. Maar het wordt geleefd en heeft geen rem dan zijn instinct. Zo wij. Zo de mens als roofdier met technisch intellect.¹⁵ Hij weet al méér, zoals een dier al meer gaat weten van de rivieren en ravijnen waar het zich heeft ingegraven. Maar als mens-heerser weet hij tegelijk al minder van het wezenlijke: hij komt tot de communie met het Andere niet, afgesneden is hij van het hem omringende leven.

¹⁴ Zie psalm 73, vers 11 (1773).

¹⁵ Karakterisering van Oswald Spengler, in: *Der Mensch und die Technik*. München: Beck 1931.

Totdat Christus komt.

‘Wij’ weten ‘alles’, wij weten dat wij van de Here zijn, hetzij dat wij leven, hetzij dat wij sterven [Rom. 14: 7]. Wij weten dat met hen die God liefhebben alle dingen moeten medewerken ten goede [Rom. 8: 28]. Wij hebben de zalving van de profetische kennis. Over onze onkunde is iets héén gekomen. Wij hebben geen inspuiting gekregen, een injectie van kennis, die nu een blijvend bezit zou vormen, maar wij zijn ‘geheiligd’, op een andere plaats, in een andere verhouding, in een aparte functie gezet. Onze eerlijke onkunde zélf is gezalfd, daar is de olie van de wijding over neergedaald, de kracht van de inwijding, om te verstaan de verborgenheid die alle eeuwen bedekt was.

Zie, mijn vrienden, wat is dat een heerlijke, een diepe boodschap! O, de Prediker is geen pessimist. “De Heer maakt arm en maakt rijk”, zegt de onvruchtbare Hanna, die in blijde verwachting komt. [1 Sam. 2: 7] Dat is de Wet! dat de Here arm maakt, zodat wij, als de Prediker, onze wijsheid en vroomheid gaandeweg verliezen. God heeft de wereld voor Predikers ogen ontgoddelijkt. Zo grijpt Hij in in een mensenleven, dat anders in zijn waan van weelde zou vergaan. De mateloosheid van de machten van onrecht en dood maakt ons leven arm. In onze angst (= levenslust) vluchten wij van de naakte, moorddadige feiten in onze rijke beschouwingen, maar ook déze ontnemt de Heer ons, Hij maakt ons armer en armer, opdat wij rijk zouden zijn in Hem alleen, in het generzijds van zijn schatten, in de gans-andere orde van het bestel van zijn hart, waarin wij gekend zijn van eeuwigheid.

In de bittere schil is de zoete vrucht: God maakt van de stomme feiten in een mislukt leven en denken een geschiedenis die leidt tot de Ontmoeting. Dat gebeurt dagelijks, opdat wij zien mogen de rechte levenswonderen: de waarde van het verachte uur en de dag van de kleine dingen, de wijsheid van de simpelheid, de schoonheid van het onaanzienlijke, de kracht van de nederlaag, bij anderen: de deemoed in de onbeschaamdheid, de vroomheid van hun opstandigheid – bovenal en allereerst, bij God: de zoetheid van zijn majesteit, en de gestrengheid van zijn liefde.

Maar eigenlijk ligt de waarheid toch anders: de Here maakt rijk, opdat wij onze armoede zouden kennen, gelijk toch ook in de tekst niét staat: de mensen zijn beesten aan zichzelf, maar de Here zal hun alles verklaren. Nee, het woord luidt: “God zal hun alles verklaren, *opdat* zij zouden *zien* dat zij als beesten zijn aan zichzelf”. Hoe zalig is dit inzicht.

Hij maakt arm, opdat wij rijk zouden zijn in Hem, ja, dat doet Hij! – Is dat het diepste dat wij ondervinden? Nee! “Dag aan dag overlaadt Hij ons” [Ps. 68: 20]: dááaraan ontdekken wij pas recht dat wij arm waren.

Hij rukt uit, opdat wij in Hem geplant zouden zijn; ja, zo is het. – Ja, en toch, is daarmee het laatste gezegd? Neen! wij bevinden ons reeds “geplant in zijn voorhoven”⁴¹, en dááaraan herkennen wij dat de oude verbanden braken.

Ziet ge, het is telkens weer omgekeerd! Hij maakt dwaas, opdat wij geen wijsheid zouden hebben dan in zijn Woord, ja zó gaat Hij met ons om. – Nee! Hij *heeft* “onze ziel met wijsheid gevoed / en in onze geest zijn Godd’lijk licht gegeven”¹⁶, en dááaraan ontdekken wij eerst recht dat wij dwazen zijn.

Hij openbaart onze zonde, opdat wij geen andere deugd zouden hebben dan het geloof. Ja, maar beter is het te zeggen: Hij verleent ons de gave van het geloof, en in dit licht wordt de

¹⁶ Zie psalm 92, vers 7 (1773).

zonde pas openbaar als wat zij is: ongelooft.

Hij maakt treurig, opdat wij geen andere vrolijkheid zouden hebben dan in de weerglans van zijn toekomst. Hij laat ons wanhopig, opdat wij geen andere verwachting zouden hebben dan zijn beloften. Nee, toch omgekeerd! Eerst, in één flitsende seconde, heeft Saulus de Heer gezien, en dáárna valt hij ter aarde en is verblind [Hand. 9: 3-9], en leert wanhopen aan zichzelf.

Hij benauwt ons, zodat er geen adem is die blijft – “want enerlei adem heeft mens en beest” [Pred. 3: 19,21] – dan in de Geest.

*Geen verzinken
maar een blinken,
maar een eeuwig, zalig lot,
zal het deel van ieder wezen
die ter helle reeds verwezen
door de Geest weer opgerezen,
nu zijn harte geeft aan God.¹⁷*

Zie, in de armoede-van-de-geest stort onze zekerheid in, maar *ook onze onzekerheid*, ons goede geweten, maar ook ons kwade geweten, de hoogmoed van de kennis én de interessantheid van de onkunde, onze waan, maar ook ons zelfbeklag, de illusie, maar evenzeer de desillusie van ons leven.

“Ik sprak in mijn hart over de gelegenheid der mensenkinderen, dat God hun alles zal verklaren, opdat zij zien dat zij als de beesten zijn aan zichzelf.” Dat is evangelische troost. Gaat ons nu een licht op hoe het zit met de toonaard van deze prediking, dat die niet particulier is of eigen aan een bepaalde kerkelijke partij, hoe die tegelijk veel moderner is dan alle vrijzinnigheid en veel getrouwer dan de zogenaamde orthodoxie, en dat vergeleken bij de waarheidsvraag, door deze prediking aan de orde gesteld, alle ‘richtingen’ kinderspel zijn? Zij komt voort uit een radicale openheid voor het menselijk leven én uit de radicale gehoorzaamheid aan de Schrift. De scepsis van de Prediker is getuigenis van Gods Woord, en de jubel van Johannes is getuigenis van Gods Woord – deze twee horen in een onverbreekelijke samenhang bijeen, zij roepen elkaar. “Als de beesten zijt gij aan uzelf!” – “Gij hebt de zalving om alle dingen te weten!”

De voor velen zo verrassende toonaard van deze prediking is ‘ouder dan de weg naar Rome’, dat is: ouder dan de weg-tot-God, zij ontspringt waar de wegen-tot-God van overlang zijn afgebroken. Maar opnieuw is het Woord uitgetogen, om borst aan borst te staan met de ontgoddelijkte werkelijkheid van onze eigen tijd. De jongste gebeurtenissen van de 20ste eeuw hebben meegewerkt om deze toon en vaart van de verkondiging te stellen te midden van de zieltogende en toch verharde volkeren.

¹⁷ Onbekende herkomst (vgl. de zinsnede ‘opgaan, blinken en verzinken is het lot van ied’re dag’ uit het gedicht ‘Afscheid’ (1811) van Willem Bilderdijk).

Als ge geen raad weet met het leven, de 'zin' van het leven en van elke dag, zie op Jézus! die 'ons leven' is.

Wanneer de *tijd* en zijn raadselachtig verruisen u ontstelt en de gedachte van de eeuwigheid u doet verstarren, zie op Jezus, God en mens tezamen, die aanvaard heeft deze staat, in de doeken van de tijd gewonden.

En als de 'oneindige' *ruimten* u doen duizelen¹⁸ en u ver-niet-igen op uw plaats, dat ge uzelf in al het ledig niet kunt weervinden, zie op Jezus, die is opgevaren ten hemel en die toch mét ons is alle dagen, die naar zijn Godheid, majesteit, genade en Geest nimmer van ons wijkt.¹⁹ Wat is 'afstand'? De Heer is nabij.

Wanneer de gang van de *geschiedenis* u niets dan wreedheid en de domme triomf van de meerderheid verkondigt, zie ook dan en van daaruit óp tot Jezus, die gekruist was, nu 'stáánde' aan de rechterhand van Gods

En wanneer het u overkomt dat voor uw ogen *deugd en ondeugd* stuivertje wisselen en uw begrippen falen stuk voor stuk, zie dan vanuit uw onzekerheid op tot Jezus, die alleen u openbaart wat deugd is.

Waarlijk, wij weten niet wat 'tijd' is en 'ruimte', wat 'oneindig' is en 'eeuwig', wat 'oud' of 'nieuw', wat 'goed' of 'kwaad'. Jezus Christus, de Openbaring van God openbáárt ons dit... niet-weten.

Wij, die als de beesten zijn aan onszelf, wij die aanvankelijk niets weten dan dat het leven duister is en duister de dood, wij zijn tegelijk degenen "die de zalving hebben van de Heilige en alle dingen" – de dingen waar het op aankomt – "weten". Of beter omgekeerd: juist wanneer God ons alle dingen gaat verklaren in de vleesgeworden Zoon, juist dan komen we tot de ontdekking dat wij mogen zijn – hoort ge dat: *mogen* zijn – als de dieren, zo onkundig aan onszelf. Als de Openbaring dichtbij komt, wordt zij ondoorgrondelijker, als de kennis ópgaat in de Geest, wordt zij ontledigd tot de '*docta ignorantia*' (de kennis der onwetendheid). Want, nietwaar, reeds de eerste onderstellingen van wat de kerk te prediken heeft zijn in flagrante strijd met de eerste onderstellingen van onze zelfverworven kennis.

Als dát waar is dat God mens is geworden, wat zijn dan al onze godsvoorstellingen bleek en verward en wanhopig. Als dát waar is dat Deze de schepper is van zienlijke en onzienlijke dingen²⁰, hoe ijdel zijn dan onze onderscheidingen, van hoog en laag, van boven en beneden. Als dát waar is dat de Zoon is 'geboren', wat betekent dan alle verering of verachting van onze menselijke geboorte? Als dát waar is dat de Zoon van God heeft geleden, is gekruisigd, gestorven en begraven, dan moeten leed en dood en ondergang iets ánders zijn dan wij dachten. En als wij dit belijden mochten: "één heilige, algemene kerk, gemeenschap der heiligen"²¹, dan is het duidelijk dat wij niet wisten wat we zeiden als we over nationale en internationale 'broederschap' spraken. Als van onze lippen komen – God geeft het ons! – die woorden vol ingehouden triomf: "Ik geloof de vergeving der zonden,

¹⁸ Vgl. Blaise Pascal (1623-1663) in zijn *Pensées*: 'Le silence éternel de ces espaces infinis m'effraye'. Zie éd. Lafuma, XV 201 (Éditions du Seuil 1962) en de Nederlandse vertaling *Gedachten* van Frank de Graaff (Amsterdam 1997), die Lafuma's indeling volgt.

¹⁹ Zie de *Heidelbergse Catechismus*, zondag 18, vraag 47.

²⁰ Formulering uit de geloofsbelijdenis van Nicea.

²¹ Uit de Apostolische Geloofsbelijdenis.

wederopstanding des vleses en een eeuwig leven"²², dan moet het ons sláán dat wij toch van wat de schuld en het lichaam eigenlijk is volstrekt geen verstand hadden.

Niet van tevoren zijn wij onwetend, maar wij worden onwetend en moeten het worden, indien althans de stal van Bethlehem en het kruis van Golgotha en de hof der opstanding geen dwaasheden of zinnebeelden zullen zijn.

*Uw bloeddriest naar 't vergankelijk kristal
Van aardestof, kiest dit te menscheijk lijf
Tot nieuwe schuilplaats en geheim verblijf
Binnen de schelp van het ontsteld heelal.*²³

Als dát waar is dat God de stof omhelst en dat het heelal ontstelt vanwege de geboorte van één Kind, zie, wat betekenen dan de maten en afstanden van ons begrip? Als dát waar is dat wij Christus' vlees en bloed genieten in het heilig Avondmaal, de levende tegenwoordigheid van Hem tot wie wij tegelijk onze harten verheffen opwaarts in de hemel²⁴, wat kan er dan resten van ons begrip 'ruimte', van ons begrip 'stof' en van ons begrip 'geest'? En wat is 'tijd', als het waar is dat één dag bij God is als duizend jaren en duizend jaren zijn als één dag [Ps. 90: 4], wat is 'tijd', wanneer het bij ons komt tot de erkentenis dat één dag in zijn voorhoven beter is dan duizend elders [Ps. 84: 11]?

Versta daaruit waarom er geen kerk is dan dáár waar zulke 'beesten', waar zulke onnozelen, zulke armen van geest, zulke uitgetogen, naakte, arme, ontstelde lieden worden gevonden, die wel kritisch zijn, maar die dorsten naar de genade, en naar meer genade, en die dan nóg kritischer worden jegens zichzelf, hun leven, hun wereld. Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, also schreeuwt mijn ziel tot U, o God. [Ps. 42: 2] Er is geen kerk dan dáár waar de mensen zijn afgestoten in de diepten van dit heimwee. Ook het heimwee van de kennis! Want heimwee is het – let wel! – geen leeg verlangen.

Zó toch heeft ons God alles verklaard, op zulk een wijze is Hij gekomen midden in ons leven dat onze begrippen gearsten zijn en onze maten gebroken. En onze ziel dorst naar God, naar de levende God. In wiens voorhoven wij vertoefd hébben, tot wie wij zijn opgegaan met de feesthoudende menigte [Ps. 42: 3, 5]. Wanneer zal ik ingaan en opnieuw voor uw Aangezicht verschijnen? Zalig degenen die wéten en daarom in het niet-weten blijven, en zalig zijn degenen die van daaruit het heimwee hebben, het heimwee om Gods Woord te horen (weer en weer, steeds dieper, en altijd anders, altijd ontledigend, altijd vervullend), die weten wat het inheeft ook voor de kennis: Hij doet smart aan en Hij verbindt, Hij doorwondt en zijn handen helen [Job 5: 18], Hij geeft sieraad voor as [Jes. 61: 3].

Uit zulke creaturen wordt de kerk gebouwd van dag tot dag. Zulke bedelaars gaan ter kerke, omdat ze daar verwachten door Woord en Geest verzekering te krijgen van hetgeen ze telkens voor hun besef kwijt zijn. Zulke arme lieden begrijpen het diepe woord vanuit de diepte van hun gedurige nood, zulke nederigen zijn niet kittelorig en zamelen zich geen leraren op naar hun eigen religieuze smaak, om weer 'geboeid' te worden.

²² Idem.

²³ Herkomst onbekend.

²⁴ Nodiging volgens het klassieke Avondmaalsformulier van het gereformeerde protestantisme, zie *Dienstboek in ontwerp* (1955), 89, en *Dienstboek een proeve* (1998), 343.

Maar... de anderen, die niet door de prediking van de sceptische Prediker zijn heengegaan, die nog altijd aan deze kant staan (en dat zonder heimwee!), die zoveel weten van het opperwezen en Onze Lieve Heer en van de voorzienigheid, de anderen, die natúúrlijk geloven en natúúrlijk vertrouwen hebben en natúúrlijk bereid zijn... zie, die gaan *niet* ter kerke of ze doen het zonder dorst en zonder verwachting, en daarom gaan ze niet dan wanneer ze zin hebben. Die lopen naar de nieuwigheden, want anders vervelen ze zich met al de schatten van hun christelijkheid in de pronkkamer van hun zielenleven. Hoe zouden zulke welgestelden begrijpen wat toch zo eenvoudig, zo waarachtig, zo uit het leven gegrepen, zo uit de Schrift opgeweld is? Want de natuurlijke mens, die niet wil weten dat hij als de beesten in het veld is in zichzelf, dié juist begrijpt niet de dingen die van de Geest van God zijn, en hij kán ze niet verstaan, omdat ze geestelijk onderscheiden worden. [1 Kor. 2: 14]

Welaan dan, beminde gelovigen, onderwerpt u aan het woord dat u waarlijk biedt “sieraad voor as”.

De Prediker heft namens God onze prekerij op – om ruimte te maken voor Gods heilrijk Woord. Laat hem begáán, God van de andere zijde is al begonnen te preken voor *hij* de mond opendeed.

De Prediker neemt ons zoveel áf – om ons arm-van-geest te maken, niet eens, maar telkens weer. Láát hem, o laat hem, want zo wordt ook gij bereid deelgenoot te wezen van de zaligheid die daar is in Christus Jezus, onze Heer.

De Prediker zucht mét ons en drijft onze zuchten op – opdat wij zouden ontdekken dat de Geest voor ons bidt met onuitsprekelijke verzuchtingen [Rom. 8: 26], o láát Hem, laat Hem geworden!

De Prediker belijdt kreunend van geestespijn onze rampzaligheid, indien wij ook één ogenblik alleen gelaten worden met de woorden van de mensen – opdat wij zouden verstaan wat die Mens heden spreekt, van wie gezegd is: nooit heeft een mens gesproken gelijk deze mens! En wat zegt Hij? Zalig zijn de armen van geest, want hunner is het Koninkrijk der hemelen, zalig zijn die treuren, want zij zullen vertroost worden, zalig zijn die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden. [Mt. 5: 3, 4, 6] “Niemand bedriege zichzelf. Zo iemand onder u dunkt dat hij wijs is in deze wereld, die worde dwaas, opdat hij wijs moge worden. Want de wijsheid dezer wereld is dwaasheid bij God” (1 Kor. 3: 18v.). Gij dwazen, ontvangt met zachtmoedigheid het woord dat in u geplant wordt, hetwelk uw zielen kan zalig maken. [Jac. 1: 21]

De onwetende wijze is de van-God-geleerde. En daarom kan hij zingen, kan hij lachen, kan zijn ernst niet dóórtrekken. Deze wijze zit vol liederen en humor (8: 1v.). Hij heeft de aarde lief en de goede dingen van de wereldse tijd. Eet en drinkt met hartelijke verheugenis (9: 7). Hij, juist hij kan het zeggen zonder verdenking op zich te laden, want hij weet dat de smart gezet is om ons inwaarts te drijven naar het verborgen geluk, naar de vrede van de Wet. Door de droefheid van het aangezicht wordt het hart gebeterd (7: 3b).

Er is geen kerk waar geen besef is van wereldangst en wereldschuld, er is geen kerk dan waar de bestredenen zijn. Alles is ijdelheid der ijdelheden [o.a. Pred. 1:2], ook in het kerkelijk leven, juist in het kerkelijk leven, ja het is een bedrieglijk bedrijf van zielsgenietingen die ras vervliegen, indien de harten niet worden gebracht in de diepte, in deze diepte. De Here doet

ter helle nederdalen en weder daaruit opkomen, Hij doodt en maakt levend, Hij maakt arm en maakt rijk. [1 Sam. 2: 6-7] Daarom kan vlak naast de Prediker het Hooglied staan. De liefde is sterk als de dood, haar goddelijke jaloezie is hard als het graf, haar kelen zijn vurige kelen, vlammen des Heren (Hoogl. 8: 6v.).

Er is geen kerk dan waar de troostelozen ook in waarheid getróóst worden en ‘*de profundis*’²⁵ leren zingen. In de kerk bestaat geen vertwijfeling meer dan als overwónnen vertwijfeling. Om de droefheid is het niet te doen, maar om de “droefheid-naar-Gód” (2 Kor. 7: 9v.). Zowel Kohelet (Prediker) als Johannes, hij die ons alle kennis *ontzegt* zo goed als hij die ons alle kennis *toezegt*, spoort ons aan tot de lof van het Lied-der-liederen.

Zo breekt de lofzang uit: Hanna’s lofzang, Maria’s lofzang, Zacharia’s lofzang, Simeons lofzang²⁶, de hymnen van Paulus – niet van mensen die al heel veel wisten en die nu nog iets bijzonders daarbij hebben, doch van hen die *niets* wisten en die uit dood en verderf werden bevrijd. Wij horen deze jubel in het credo en de liturgie van de kerk, die zingt met cherubijnen en serafijnen, in evenmaat van verrukking, met niets in handen dan het *Woord van de genade en de algenoegzaamheid van Jezus Christus*. En de kerk zingt met begrip! want “opdat gij ten volle zoudt kunnen begrijpen met al de heiligen, welke de breedte en de lengte en diepte en hoogte zij” (Ef. 3: 18), daartoe werd dit Woord gezonden.

De ‘*breedte*’ van de Liefde! Wat is breed? De aarde is breed en ons leven met zijn uitgebreide behoeften, breed is de ijver, de herhaling en de eentonigheid – maar breder dan deze breedte is de breedte van de Naam, de Openbaring, de liefde van God. Komt om het onmeetbare, als ware het meetbaar, uit te meten, komt mét alle heiligen, om... te begrijpen. En ‘*lengte*’ heeft de Liefde! Wat is lang? De tijd is lang en de nacht en de vermoeyenis, waar wij staan als wachters op de morgen, de morgen, ach, wanneer²⁷ – maar langer dan deze lengte is de lengte van de Naam, de Openbaring, de liefde van God. Komt om het spanne aan spanne uit te meten. Komt mét alle heiligen, om... te begrijpen.

Van de ‘*diepte*’ van de Liefde spreekt het apostolisch woord. Wat is diep? Het vlees is diep, zoals de baaierd van de eerste schepping diep is, diep is de zee en het onbewuste, de zee waaruit de wereldrijken als monsters opstijgen (Dan. 7), het onbewuste, waaruit andere (of misschien dezelfde?) monsters opdoemen. Maar dieper dan deze diepte is de diepte van de Liefde, van de Naam, de Openbaring, die is nedergedaald in de “benedenste delen der aarde” (Ef. 4: 9). Komt, mensenkinderen, om deze diepte te peilen, al is zij onpeilbaar, komt mét alle heiligen, om... te begrijpen wat de kennis te boven gaat. [Ef. 4: 19]

De ‘*hoogte*’ van de Liefde! Wat is hoog? Het uitspansel en de sterren en de berg van onze dromen, en de nóód gaat hoog, de storm, de wereldangst. Maar hoger dan deze hoogte gaat de hoogte van de Naam, de Openbaring, de liefde van God, “die nedergedaald is, is dezelfde die opgevaren is, ver boven alle hemelen, opdat Hij alle dingen vervullen zou” (Ef. 4: 10). Komt, om het onmeetbare, als ware het meetbaar te meten, komt mét alle heiligen, om... te begrijpen.

Komt, om te begrijpen met het ‘hart’, en van dááruit met ziel, verstand en alle krachten – waar zó begrepen wordt klinkt één lofzang. Het gaat op een hoge toon dóór in de kerk der eeuwen, die er is geweest van het begin van de wereld en die er zal zijn tot aan haar einde,

²⁵ Latijn: Uit de diepte. Begin van de Vulgaat-versie van Psalm 130.

²⁶ Resp. 1 Sam. 2: 1-10, Lk. 1: 46-55, Lk. 1: 67-79 en Lk. 2: 29-32.

²⁷ Psalm 130, vers 3 (1773).

omdat Jezus een koning is die zonder onderdanen noch zijn wil noch ooit zal wezen. Het is het zingen van de mens, de onwetende mens, die zweeft boven de afgrond van het Niets, maar die verzekerd is in de kennis van God, zijn eeuwig Goed.

“De Here zal onder ons doen overblijven een arm en ellendig volk – die zullen op de Naam (dat is: de Openbaring) des Heren vertrouwen” (Zef. 3: 12).